

Potrebuje idealistickú a slobodnú školu

K projektu waldorfské stredné školy na Slovensku

PhDr. Xénia Činčurová, PhD.

Som človekom, ktorý sa nikdy v živote nevzdal svojich ideálov. Nevnucoval ich iným, ale bez kompromisu kráčal za nimi svojou vlastnou cestou. Som človek, ktorý sa okrem seba, svojich nedostatkov, nikdy nikoho a ničoho nebál. Ani konfliktov. Dostávala som sa do nich len tam, kde sa mi postavila do cesty nejaká prekážka, ktorú nešlo obísť. Napriek tlaku či zastrášaní formálnych autorít som stála na svojom ako skala, s ktorou sa nedá pohnúť. Ktorú možno len obísť.

A výsledok?

Život mi dal omnoho viac, než som si mohla vôbec vysnívať. Spravidla som nedosiahla to, čo som si pragmaticky „nalinkovala“ ako cieľ, ale prekvapivo to, čo bolo cennejšie a hodnotnejšie než on. Zadosťučinenie, vnútorné obohatenie a životné šťastie. Čo ma však pri mojom dôsledne individualistickom smerovaní najviac prekvapovalo, bolo moje okolie. Stretávam sa s prejavmi osobnej sympatie, s osobnými poďakovaniami. Ale aj s niečím, čo mi nikdy ani nenapadlo si želať: so zmenou tých, ktorým stojím v ceste. A to už je skúsenosť potvrdzujúca význam idealizmu a jasného postoja vo vlastnom živote.

Keď sa dnes zamýšľam nad svojimi školskými rokmi, musím priznať, že mám na nich ťažké srdce. Presnejšie, na tie stredoškolské. Vo veku, keď som túžila po poznaní a porozumení svetu, aby sa v ňom moja duša mohla bezpečne zahniezdiť, ma ovanul chlad ťažko zrozumiteľných priestorov, ktoré nemali nič spoločné s mojím žeravým vnútrom. Neosobné, vzdialené svety geológie, chemických reakcií, matematických výpočtov, dejinných či spisovateľských problémov sa ma nijako nedotýkali, len ma svojimi nárokmi zaťažovali na vlastnej ceste životom. Nemala som pocit objavov ani nachádzania múdrosti. Len pocit násilného vlečenia kamsi do neznáma. Vtedy som ešte netušila, že to môže byť aj inak.

Po rokoch som sa ocitla v jednej americkej školskej triede a neverila som vlastným očiam. Tretiačikov vo dverách vítala učiteľova dlaň, trieda nemala dvere, ale koberec, diván a na stenách množstvo múdrych myšlienok. Učiteľka hovorila ticho, a keď niekto vyrušoval, hlas ešte stíšila. Keď zadala nejakú úlohu, žiaci sa rozpáchli po triede. Obsadili diván, políhali si na koberec a pustili sa do riešenia. Niektorí sám, iní vo dvojici, niektorí v skupinke. Boli aj takí, čo si urobili vlastný program. V triede to vrelo ako v úli a nad tým všetkým trónil čas, ktorý odmeriavali nástenné hodiny. A čuduj sa svete, keď veľká ručička dosiahla určený okamih, všetci, aj tí, čo sa zdanlivo venovali niečomu inému, mali úlohu splnenú.

Výučba matematiky prebiehala na koberci pred kalendárom a teplomerom, ktoré svojimi číselnými radmi vytvárali so životom späté matematické úlohy. Súčasťou vyučovania bola aj „hodina“ pocitov. Deti sedeli na koberci, učiteľka nakreslila zachmúrenú tváričku a žiačikovia hľadali vo svojom vnútri slová, ktorými by vyjadrili pocit smútku. Rozprávali o svojich žiaľoch a navzájom zdieľali svoje skúsenosti. Učili sa vyjadrovať svoju dušu a komunikovať o nej s ostatnými. K tomu ešte samostatné, tvorivé hodiny pre nadaných, kde napríklad vyrábali zubnú pastu, ako aj osobitné hodiny pre zaostávajúcich žiakov, či „hodina knižnice“ pre všetkých.

Keď deti opúšťali po vyučovaní triedu, s pani učiteľkou sa lúčili ako s vlastnou mamou. Tej sa však pracovná doba nekončila. Až do štvrtej sedela v triede a kontrolovala všetky písomnosti, ktoré žiaci počas dňa vytvorili. Ten, kto by nebol urobil zadané úlohy, musel by tam sedieť po vyučovaní s ňou. Tu bol teda zdroj tej tajuplnej zodpovednosti žiakov na hodinách poctivo pracovať!

Na Slovensko som sa vrátila s presvedčením, že Komenský, hľadiac na naše školstvo, by sa asi veľmi nepotešil. A vtedy som sa stretla s waldorfskou pedagogikou. Jej podstata zodpovedala tomu, nad čím som s údivom stála v americkej štátnej škole, hoci nebola waldorfská.

Ak by som mala stručne vyjadriť ideu tejto pedagogiky, bolo by to slovo „zvnútorňenie.“ Presne ten proces, ktorý mi na našich školách chýbal. Všetko, čo sa majú žiaci naučiť, podávajú učitelia vo vzťahu k nim samým: Písmená sú súčasťou ich rozprávkového sveta, matematika súčasťou ich pohybov, vlastiveda súčasťou ich okolia, zvieratá súčasťou ich duše, dejiny súčasťou ľudských vzťahov, gramatika súčasťou ich myslenia, cudzí jazyk súčasťou ich porozumenia iným. A tak sa vo mne zrodila idea strednej waldorfskej školy, ktorú mojej hladnej duši život nedoprial.

Nosnou ideou tejto školy má byť práve IDEALIZMUS.

Nie odtrhnutý od každodenného života, ale naopak, spätý s ním každým okamihom. Idealizmus je neustálym smerovaním ku kvalite, k perfekcionizmu, k zmyslu. Zmysel je alfa a omega kvalitného, dôstojného, naplneného ľudského života, a preto musí byť východiskom akejkoľvek ľudskej činnosti, vrátane školského vzdelávania. Mladý človek chce uspokojiť svoje túžby po hľadaní zmyslu sveta a poznania seba samého. Aby našiel svoje miesto vo svete, musí sa najprv pre tento svet prebudiť. Zažiť údiv a zapáliť sa preň. To umožňuje vyučovanie orientované na potreby a záujmy mladého človeka, ale najmä dejiny umenia a umelecké predmety: zborový spev, orchester, divadlo, eurytmia (prezentované potom v rôznych sociálnych komunitách), rétorika, sochárstvo, remeslá a literatúra. Samozrejme, nie ako „telefónny zoznam“, súpis mien autorov a diel, ale ako východisko porozumenia svetu a seba samému. S ideálom súvisí aj priestor pre individuálnu voľbu v rámci študijných predmetov, teda možnosť istého smerovania na základe vnútorného záujmu. Škola by ponúkala tri smerovania: prírodovedné, humanitné a umelecké, všetky súčasne s možnosťou výberu podľa prání študentov. Nie však v zmysle predčasnej špecializácie sa na jediný smer na úkor všeobecného vzdelania. Na začiatku našej koncepcie waldorfskej strednej školy stojí Herodotov výrok:

VYCHOVÁVAŤ NEZNAMENÁ PLNIŤ VEDRÁ, ALE ZAPAL'OVAŤ OHEŇ.

Chceme vybudovať školu, ktorá bude zapal'ovať oheň. Stredoškolský študent je vo veku ideálov, preto mu ich má škola poskytnúť. To, čo sa však tlačí do našich škôl zo štátnej vzdelávacej politiky smeruje skôr k otupeniu mladého človeka pod váhou neadresných faktov. Preto je nevyhnutné sa z tohto tlaku, pokiaľ je to len možné, vymaniť. Naša iniciatíva na založenie školy sa zhodla na pôvodnom Steinerovom názve budúceho waldorfského lýcea: Slobodná škola a naša cesta smeruje k súkromnému modelu. Na Slovensku tento model poskytuje učiteľom skutočnú vnútornú slobodu. Duch slobody vládne predovšetkým v priestore tvorivosti, ktorý Steinerom inšpirované školy ponúkajú učiteľom aj ich študentom. Nie nutnosť, ale zmysluplnosť určuje ich podstatu. Na týchto školách sa robia veci so všetkou váhou vnútorného presvedčenia a osobnej zodpovednosti. Učiteľ je vzorom, nie

formálnou autoritou, a preto musí byť skutočnou osobnosťou stojacou celou svojou bytosťou za svojim dielom. Je to človek, ktorý sám seba slobodne utvára, preto dôveruje tejto sile aj u svojich študentov a pristupuje k nim s úctou. Vzájomný vzťah učiteľa a žiaka je postavený na vnútornej slobode: ich vzájomná komunikácia nie je vynúteným aktom, ale obohacujúcim sa stretávaním tvorivých individualít.

Ideály sú súčasťou duchovného sveta. Môžeme si kúpiť dom, ale nie domov, môžeme si kúpiť knihy, ale nie múdrosť, môžeme si kúpiť lieky, ale nie zdravie. Tie si musíme sami vytvárať. Cieľom tejto školy bude študentov učiť tejto tvorbe a viesť ich k jasným hodnotám. Keďže prejavmi ľudského ducha sú najmä myslenie, umelecká činnosť a sociálna aktivita, vyučovanie bude stáť na týchto pilieroch. Zo školy by mal vyžarovať renesančný duch slobodného človeka a nadšenia pre ničím neohraničené poznanie.

Zámerom vzdelávania nie je naplniť hlavy študentov samoučelnými vedomosťami, ale náročná práca na sebe v atmosfére ľudskosti, vnútornej pohody a priateľstva. Výsledkom štúdia na takejto škole je vedomie vlastných koreňov, orientácia, nadhľad, porozumenie sebe a svetu, ako aj túžba sa neustále zdokonaľovať. Absolventom je samostatne mysliaci človek, ktorý vie, čo je ľudská dôstojnosť, sloboda, aj cit pre komunitu, pretože prežil svoje študentské roky v zmysluplných sociálnych vzťahoch. Cieľom slobodnej školy je, aby jej absolventi vstúpili do sveta s porozumením ako bytosti mysliace, aby rozvíjali svoje sociálne schopnosti k druhým ako bytosti cítiace a aby boli schopní tvorivo konať v malom aj vo veľkom ako bytosti vôľové.

STREDOŠKOLÁK HĽADÁ ŠKOLU SPOJENÚ SO ŽIVOTOM

Kým waldorfská základná škola akoby chránila dieťa pred svetom, aby mohla jeho detská duša zmohutnieť, waldorfská stredná škola by mala, naopak, spájať mladých ľudí so životom prostredníctvom tzv. projektového vyučovania: každý teoretický predmet by mal končiť nejakým praktickým vyústením. Napr. zemepis geodéziou, dejepis múzeom či archeológiou, slovenčina médiami, občianska náuka inštitúciami atď. Vôbec, každá epocha by mala končiť nejakým teoretickým či praktickým projektom pre život. Nie pre prax, čo je účelový zúžený pojem dnešnej ekonomikou ovládanej doby, ale pre život s jeho všetkými sociálnymi aj osobnými dimenziami. Učivo musí byť dennodenne podávané v súvislostiach s reálnym svetom a so životom. Pekný príklad na to uviedol Vladimír Burjan v učiteľských novinách *Dobrá škola*: „Napríklad, v týchto dňoch celá Európa diskutuje o problémoch Grécka. Hovorí sa o nich aj v rodinách žiakov. Škola sa však tvári, že o ničom nevie a učitelia sa na hodinách snažia žiakov zaujať Ohmovým zákonom alebo 30-ročnou vojnou. Chyba! Teraz treba na matematike riešiť úroky, na dejepise novodobú históriu Grécka, na náuke o spoločnosti hovoriť o princípoch fungovania EÚ, na ekonómii žiakom vysvetliť, čo znamená, keď štát zbankrotuje. A na etickej výchove či náboženstve diskutovať o tom, čo je a čo nie je „pomoc bližnemu v núdzi.“

Som presvedčená, že k poznaniu skutočného života sa mladý človek môže viac priblížiť kvalitným vyučovaním zaoberajúcim sa otázkami pravdy, než praxovaním v akejkoľvek firme. Potvrdzujú to aj slová takej authority, akou je absolvent Cambridgskej univerzity, anglický filozof a manažér medzinárodnej firmy, Roger Scruton: „Poradenská firma, ktorú som založil, má 40 zamestnancov v šiestich rôznych krajinách. Najpodstatnejším objavom, ktorý so učinil hneď v počiatku tohto podniku bolo, že absolvent „obchodných štúdií“ je práve tým človekom, ktorý nebol nikdy „použitelný“. Taký človek totiž premárnil najlepšie roky života získaním

vedomostí, ktoré – práve vďaka ich statusu akože „užitočných znalostí“ – sú v reálnom svete absolútne neužitočné. Naše podnikanie vyžaduje bystrosť, schopnosť komunikovať a chápať, schopnosť porovnávať a pojmovo chápať zložité fakty, schopnosť porozumieť historickému a kultúrnemu zázemiu osoby. Nijaké z týchto schopností sa nedajú získať prostredníctvom obchodných štúdií – všetky sú, ako som zistil, pestované štúdiom gréčtiny, latinčiny a filozofie... Uzavrite učenie sa a vyučovanie do nejakého posvätného miesta, odrežte ho od sveta, aby s vlastnými vnútornými silami uberalo smerom k zbytočnému, neplodnému vzdelaniu – a dospejete k ucelenému a zdravému rozumu, k mysli schopnej sa prispôbiť, sústrediť a chápať v neustále sa meniacom prostredí vonkajšieho sveta.“ (R. Scruton: Idea univerzity).

Okrem klasických predmetov by sa mali objaviť v učebných osnovách aj témy smerujúce k pochopeniu rôznych dimenzií ľudského života (nie strnulej praxe) : ako sa správne učiť, aký je zmysel waldorfskej pedagogiky a čo je univerzita, v čom spočíva politický a ekonomický chod sveta, čo je podnikanie, ako vzniká reklama a manipulácia, čo je občianska spoločnosť, ako vychovávať dieťa, čo je ekológia a zdravie, ako sa pripravujú projekty a podobne. Študenti za pomoci učiteľov by mali pozývať na školu na besedy rôznych odborníkov a diskutovať s nimi o teoretických i praktických problémoch daného odboru. Praktické témy umožňujú, aby mladý človek v živote zakotvil, prebúdzať jeho rozhodnosť, iniciatívu aj sociálne cítenie.

Filozofiu takejto školy by som zhrnula do sloganu:

Priateľské, slobodné lýceum pestovania ideálov, životného poznania a individuálnej voľby.

Názov lýceum je v slovenskom systéme školstva rovnocenný gymnáziu, len navyše odkazuje k tradícii kvalitného vzdelávania na našom území.

ŠKOLA NIE JE LEN MIESTOM VYUČOVANIA

Pre celkovú atmosféru školy je dôležitý aj jej komunitný život, teda charakter spolužitia učiteľov a študentov aj prostredníctvom neformálnych spoločných aktivít, preto by škola mala mať v čase po vyučovaní záujmové diskusné kluby vedené nadšencami z radov učiteľov, rodičov či ľudí „zvonku“, ktorých by sa zúčastňovali učitelia aj študenti podľa svojich inklinácií: filmový, literárny, hudobný či politicko-spoločenský. Súčasťou života školy by mali byť aj športové aktivity, posilňujúce vôľu mladých ľudí.

Výučba na škole by mala byť striedaním individuálnej a tímovej práce, nie frontálnym vyučovaním, ako je to na školách zaužívané. Predpokladom spojenia mladého človeka so životom je vlastná aktivita. V objavovaní i v prezentácii svojich objavov formou písomných esejí. Ideálom je, keď epochu vedú 2 učitelia, či už naraz alebo rozdelením hodín. Umožňuje to tvorivú konfrontáciu dvoch rôznych pohľadov na predmet a obohacuje študentov aj učiteľov. Dá sa to využiť aj na odovzdávanie skúseností staršieho učiteľa začínajúcemu. Podobne je to s triedniectvom. Dvaja triedni učitelia poskytujú mladým ľuďom možnosť voľby na základe osobných sympatií a charakteru problému. Študenti by mali participovať aj na chode a rozhodnutiach školy pravidelnou účasťou na týždenných učiteľských kolégiách formou svojich zvolených zástupcov, aby niesli spoluzodpovednosť za celkovú atmosféru

a podobu školy. Starší študenti by mali dostať príležitosť pomáhať mladším a rozvíjaním všetkých týchto vzťahov by sa vytvárala živá školská komunita.

WALDORFSKÍ UČITELIA

Život človeka netvorí inštitúcie, ani náhodné kontakty, ale stretnutia. Odovzdávajúcich sa a prijímajúcich ľudských bytostí. Waldorfský učiteľ vstupuje do triedy s touto filozofiou: „Takto sa dívam na svet ja, ale vy nemusíte veriť mojim pravdám, len mojej osobnosti. Aj ja som len hľadajúci a vy sa musíte naučiť tiež hľadať.“ Dobrý učiteľ sa zaujíma o všetko, čo sa dnes vo svete odohráva, má zmysel pre veľké biedy doby aj pre jej veľké výzvy a úlohy. Je nadšencom a šíri okolo seba „slnko“ – radosť, vyrovnanosť, múdrosť a harmóniu. Jeho úlohou je vzbudiť u mladých ľudí sympatie k svojmu predmetu. Usiluje sa neustále učiť od života a zdokonaľovať. S vedomím, že nedokonalá vyučovacia hodina usilujúceho sa učiteľa má pre mladého človeka nekonečne väčšiu hodnotu než akokoľvek technicky dokonalá z počítača.

Ako človek prichádzajúci z univerzitného prostredia sa nazdávam, že kým druhý stupeň základnej školy treba pozdvihnúť na stredoškolskú úroveň (logika, kauzalita, systémy, prehľady, otváranie obzorov), stredoškolský stupeň by sa mal priblížiť univerzitnému (problémovosť, diskusia, zaujímanie postojov, formulovanie vlastných názorov, individuálna práca na svojej osobnosti). Nad samotnými odbornými predmetmi musia stáť témy života: osud človeka, charakter ľudskej existencie, ľudská dôstojnosť, prostredie, minulosť, prítomnosť, budúcnosť, vzťah k transcendentnu, rodina, postavenie dieťaťa, ženy, muža v spoločnosti, usporiadanie sveta, zákon a mravná norma, sloboda, moc, manipulácia, ideál, hrdinstvo, zdravie a choroba, individualizmus, sociálnosť, etika, príroda a determinizmus, sklamanie a prehra atď. Výklad predmetu sa má opierať o takto formulovanú životnú realitu a neustále sa k nej vracieť. Týmto spôsobom si mladý človek vytvorí jasnú predstavu o reálnom svete a po skončení školy bude vďaka jasnému vedomiu o ľudských záležitostiach dosť silný odolať manipulačným tlakom okolia a kráčať svojou vlastnou cestou.